

Ключевые слова: инфляция; спрос; предложение; экономический рост; цена; денежный рынок.

Аннотация: В статье определяется природа возникновения инфляции. Исследована сущность понятия «инфляция» в процессе эволюции экономических взглядов. Установлено, что главный денежный фактор инфляции (увеличение денежной массы) потерял свои значения. Появились причины роста цен, которые находятся вне плоскости денежных факторов. Обобщено понятие «инфляция» как сложное экономическое явление, которое возникает в связи с диспропорциональным развитием общественного воспроизводства, механизмом развития которого выступает совокупный спрос и предложение, порождая два основных вида инфляции – инфляцию спроса и инфляцию предложения.

Постановка проблемы. На сучасному етапі розвитку економіки України досить актуальним є питання причин виникнення інфляції її сутності та впливу як на рівень життя населення, так і на економічне зростання загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інфляція як специфічна властивість економіки відома на протязі декількох століть. Цій проблемі приділяли чимало уваги економісти і науковці інших галузей, такі як Дж.К. Гелбрейт, Дж. Кейнс, Д. Локк, Д. Юм, Р. Кантільон, Дж. Мілль, М. Фрідмен, М. Маршал та інші. Однак попри це, в економічній теорії не існує єдиної думки щодо суті інфляції, її форми прояву та чинників, що її спричиняють.

Постановка завдання. З'ясування природи виникнення інфляції її сутності крізь призму часу та причини виникнення.

Виклад основного матеріалу. Сам термін інфляція пішов від латинського слова *inflatio*, що в перекладі означає «здуття». У перше його почали вживати в 70-ті роки XIX ст. в Північній Америці, грошовий ринок якої був переповнений паперовими знаками, які випускалися для ведення громадянської війни. З тих часів дане поняття широко ввійшло в наукову літературу і практичний лексикон. Також термін «інфляція» часто вживали для характеристики грошового обігу і в більш ранні епохи. В історії є свідчення, що і до другої половини XIX ст. мали місце інфляційні процеси, головною причиною яких була надмірна емісія державних грошових знаків, які мали примусовий курс. Так, перша мідно-грошова інфляція відбулася в стародавньому Римі, залізно-грошова (VIII ст.), а потім і паперово-грошова (XI ст.) – у Стародавньому Китаї.

Як засвідчують антична і середньовічна економічні історії, інфляційні процеси в основному були наслідком випуску неповноцінних грошових знаків і штучного псування монет.

На протязі усього часу, погляди щодо суті та причин інфляції змінювались, але поряд з цим її в більшій мірі пов'язували зі знеціненням грошової одиниці, за яким слідувало підвищення цін. Таким чином більшість науковців XIX–XX століття пов'язували інфляцію саме з грошовим фактором. Єдиним джерелом інфляційних процесів була деформація грошового обігу, а саме надлишок грошової маси в обороті. Підтвердженням цього є праці багатьох вчених того часу, проаналізуємо їх.

Англійські філософи Д. Локк (1632–1704) та Д. Юм (1711–1776) стверджували, що рівень цін в середньому змінюється пропорційно зміні кількості грошей, а інфляція виникає тоді, коли занадто багато грошей зустрічаються зі значно меншою кількістю товарів.

Також необхідно звернути увагу на дослідження французького економіста XVIII ст. Р. Кантільона, який відмічав, що збільшення грошей в обороті не лише підіймає рівень цін, але також змінює їх структуру в залежності від первинних одержувачів готівки, що знов поступила, і їх відносного попиту на товари. Надалі

даний ефект «уприскування готівки», отримав назву «ефект Кантільона» [1, с. 203–204].

На думку філософа Дж. Мілля (1773–1836), кількість грошей в обігу має важливе значення для стабільності економічного розвитку. У своїх дослідженнях Дж. Мілля вказував на закономірні наслідки збільшення кількості грошей в обігу – зростання цін, падіння вартості паперових грошей, дестабілізація виробництва. Хоч ця проблема тоді ще не була дуже актуальною, Дж. Мілля передбачив і описав згубні для виробництва наслідки інфляції. Він поширив свої висновки й на сферу формування міжнародного рівня цін, зазначивши, що закони грошового обігу діють на всьому ринковому просторі однаково, а інфляція в одній країні може спровокувати інфляційні процеси в інших [2, с. 94].

Суттєвий внесок в модернізацію кількісної теорії вніс І. Фішер (1867–1947) – видатний представник математичної школи в сучасній економічній теорії. В праці «Купівельна сила грошей, її визначення і відношення до кредиту, відсотків і криз» (1911 р.) він намагався формалізувати залежність між масою грошей і рівнем товарних цін. Математично рівняння обміну можна представити у вигляді формули:

$$MV = PQ,$$

де M (money) – кількість грошей, що знаходяться в обігу в даному суспільстві протягом року;

V (velocity) – швидкість обігу грошей;

P (price) – середньозважений рівень цін на товари;

Q (quantity) – об'єм товарообороту.

Економічний зміст рівняння полягає в тому що на практиці сума всіх платежів буде дорівнювати сумі цін всіх товарів, які знаходяться в товарообороті. Дане рівняння показує те, що рівень цін знаходиться в прямо пропорційній залежності до кількості грошей та їх обертанням (зростання грошової маси веде до зростання цін (інфляції)) і в зворотньопрпорційній залежності з кількістю товарів.

Коментуючи функціональну залежність складових елементів цього рівняння, І. Фішер писав: «...із того простого факту, що сума грошей, яку витрачено на блага, має дорівнювати загальній кількості цих благ, помножених на їхні ціни, випливає, що рівень цін повинен підвищуватися або падати залежно від змін кількості грошей, якщо водночас не змінюватиметься швидкість їхнього обігу або кількість відповідних благ» [3, с. 17].

І. Фішер вважав, що швидкість обертання грошей V є незмінною, а також об'єм виробництва Q не залежить від грошової маси. За даною теорією гроші мають вплив лише на ціни. Таким чином, інфляція, за теорією І. Фішера, представляє собою лише грошове явище, яке залежить від процесів, які відбуваються виключно в сфері грошового обігу.

В подальшому представники неокласиків внесли свої корективи у рівняння Фішера. Це можна побачити в працях англійських економістів А. Маршалла (1842–1924) і А. Пігу (1877–1959). Цей напрямок кількісної

теорії отримав назву «кембриджського варіанту». В їх трактуванні рівняння Фішера отримало наступний вид:

$$M = KRP,$$

де M – об'єм грошової маси;

P – рівень цін;

K – фізичний обсяг товарів;

R – коефіцієнт Маршалла, що показує, яку частину номінального доходу суб'єкти бажають тримати у формі готівки (касових залишків). R – величина зворотна V – швидкості обертання грошей ($R=1/V$);

KRP – попит на гроші.

Кембриджський варіант кількісної теорії грошей – гнучкіший. Він відрізняється від попереднього кількома новими методологічними підходами:

- увага зосереджується на мотивах нагромадження грошей конкретними суб'єктами ринкової економіки;

- гроші розглядаються як засіб збереження вартості та нагромадження;

- увага акцентується не лише на об'єктивних аспектах обігу грошей, а й на визначенні його суб'єктивних підвалів;

- докладніше розглядається проблема забезпечення грошової рівноваги. Так, головною проблемою стає проблема попиту на гроші (M), визначення мотивів їх нагромадження у касах та на рахунках окремих господарських суб'єктів ринку [4, с. 17–18].

У загальному розумінні, ці зміни не порушували Фішерівський варіант теорії інфляції. Таким чином, навіть у період свого панування, дані теорії піддавалися певній критиці за надмірну жорсткість і спрощеність. Наприклад, в теорії Фішера під сумнів ставилась, зокрема, теза про постійність величин V і Q в рівнянні обміну. Крім того, вказувалося на ускладнення самого поняття грошей шляхом включення в нього, разом з традиційними банкнотами і розмінними монетами інших платіжних засобів, в першу чергу так званих «банківських грошей» (чеків, векселів і ін.). Також під сумнів підлягали занадто жорсткі кількісні закономірності, які були закладені в теорії І.Фішера та його послідовників. Оскільки дані зауваження ставили під сумнів не лише теорію інфляції, засновану на кількісній теорії грошей, а й самі її принципи, її не брали до уваги.

Розвиваючи кількісну теорію грошей, американський економіст М. Фрідмен (1912) дає більш глибоке трактування попиту на гроші. Він вважає, що гроші не лише засіб обміну, платежі чи накопичення, а й одна з форм багатства, і саме в цій якості вони є формою доходу.

М. Фрідмен розробив сучасну версію кількісної теорії грошей. Дана версія перекликається з неокласичною, так як передбачає гнучкість цін і заробітної плати, об'єму виробництва, наближеного до максимуму, та екзогенний характер грошей. Функція попиту на гроші має наступний вигляд:

$$M = f(Y, \dots, x),$$

де Y – номінальний дохід;

x – інші фактори.

Запропонована вченим функція попиту на гроші є найважливішим моментом його грошової теорії. Знаючи параметри цієї функції, можливо визначити ступінь впливу грошової маси на динаміку цін [1, с. 210].

У повній відповідності з тезами кількісної теорії грошей монетаристи розглядають інфляцію як суто грошовий феномен.

Так, М. Фрідмен у лекції «Контрреволюція у грошовій теорії» зазначає, що «...інфляція – це суто грошове явище, тому що вона пов'язана із зростанням грошової маси більше, ніж із змінами у виробництві» [5, с. 67].

Також М. Фрідмен зазначає, що «зазвичай «життя» інфляції в початковий період – це швидше зростання кількості грошей на одиницю продукції, чим зростання цін. <...> Від масштабу грошової експансії залежить та обставина, що зростання загального рівня цін може показувати дуже різні співвідношення зі зростанням кількості

грошей, що доводяться на одиницю продукції» [6].

На думку М. Фрідмена, першочергова проблема грошової політики держави полягає у забезпеченні відповідності між попитом на гроші та їх пропозицією. Сталий попит на гроші забезпечує стабільність системи в цілому. Звідси витікає грошове правило Фрідмена: приріст грошей в обороті повинен відповідати приросту валового національного продукту (ВНП).

Важливе місце в монетаристській теорії приділяється інфляційним очікуванням. Якщо в майбутньому очікується зростання цін, то виробники відповідно будуть прагнути зробити товарні запаси, а робітники будуть вимагати збільшення заробітної плати, також споживачі в свою чергу будуть корегувати обсяги і структуру споживання (наприклад, збільшиться попит на товари, ціни яких мають більшу імовірність зростання), внаслідок чого зміниться співвідношення споживання, заощаджень та інвестицій у доходах. В результаті таких подій інфляційне очікування стає самостійним явищем, активно впливаючи на економічні процеси.

Отже, підсумовуючи вище сказане, можна стверджувати, що панівною думкою XIX ст., щодо суті та причин виникнення інфляції, було те, що вона виникала лише під впливом кількості грошей в обороті. Але в процесі еволюції економічних поглядів поряд з однофакторними моделями виникнення інфляції з'являються багатфакторні моделі. Одним з першозасновників даної моделі є кейнсіанська політична школа.

В роки світової економічної кризи 1929–1933 рр. та наступної «Великої депресії» найбільш гостро проявилась нездатність капіталістичної економіки до планомірного розвитку. Саме в ці роки і виникає дана теорія. До цього часу серед учених-економістів панувала думка, що за допомогою вільного ціноутворення економіка автоматично прямує до рівноваги – тобто сукупний попит дорівнює сукупній пропозиції. Але дійсність спростувала ілюзії неокласиків щодо здатності ринкового механізму самостійно забезпечувати рівновагу на ринку товарів, праці й капіталу. Саме Дж.М. Кейнсом вперше була обґрунтована необхідність державного втручання в господарське життя по лінії стимулювання попиту. Дане стимулювання пропонувалося здійснювати за допомогою фіскальної політики і лібералізації монетарної політики. В світлі цих подій та ідей формулювався кейнсіанський, а пізніше й неокейнсіанський підхід до проблеми інфляції. Маючи досвід кількісних теорій, Дж.М. Кейнс відмовився від жорстких закономірностей. Натомість, у своєму аналізі він використовував такі економічні категорії, роль яких в процесі виникнення інфляції ніким з попередників не розглядалась, наприклад норм відсотка, рівнів ліквідності, різних платіжних засобів.

У твердженні Дж.М. Кейнса справжня інфляція виникає тоді, «коли подальше збільшення ефективного попиту вже не веде більше до збільшення обсягу виробництва, а цілком витрачається на зростання одиниці витрат, що здійснюється строго пропорційно збільшенню ефективного попиту...» [7, с. 458].

Одним з головних моментів кейнсіанського тлумачення інфляції є виокремлення певного «критичного рівня», який відрізняє просте збільшення грошової маси в обігу від інфляції. «Аж до цього моменту наслідки грошової експансії відрізняються один від іншого тільки кількісно, і до досягнення цього положення немає таких точок, де можна було б провести ризику і оголосити, що умови інфляції вже наявні. Всеяке попереднє збільшення кількості грошей, оскільки воно збільшує ефективний попит, витрачатиметься частково на зростання витрат на одиницю продукту і частково на збільшення обсягу виробництва» [8, с. 26].

Виходячи зі всього цього, Дж.М. Кейнсом був зроблений висновок, який чітко виділив його відношення до інфляції. Дж.М. Кейнс відмовився від трактування інфляції як однозначно негативного економічного явища.

На його думку, певний рівень інфляції (повзуча, помірна інфляція) є корисним для стимулювання процесів виробництва і ділової активності взагалі. За допомогою ініційованої державою помірної інфляції, економіка виходить на рівень більшої зайнятості ресурсів, поступово наближаючись до точки повної зайнятості, після досягнення якої інфляція перетворюється на «справжню», таку, що визначається кількістю грошей в обороті, оскільки економіка не може адекватно відповісти зростанням об'єму виробництва на збільшення платоспроможного попиту.

Таким чином, головною інфляційною небезпекою для суспільства є перехід інфляції з «помірної» в «істинну» («справжню»). Останній варіант можливий, якщо держава стимулюватиме «ефективний» попит в умовах повної зайнятості ресурсів. Саме проблема визначення чіткої грані між «корисною» і «небезпечною» інфляцією стала головною причиною кризи кейнсіанської теорії. На основі цих висновків Дж.М. Кейнса пізніше, в рамках неокейнсіанського напрямку, була створена так звана концепція «інфляції попиту». Графічно ця концепція представлена на рисунку 1.

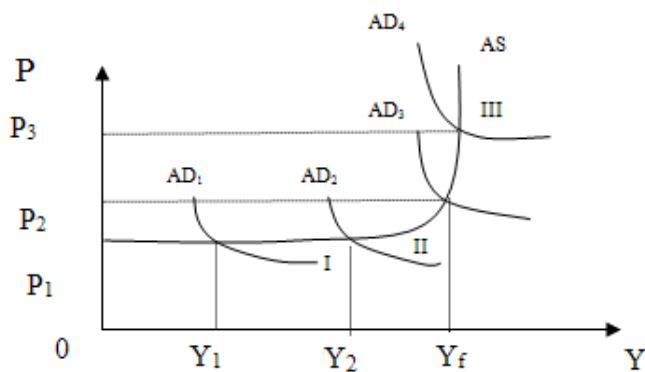

Рис. 1. Інфляція попиту

Крива сукупної пропозиції (AS) ділиться на три ділянки. Ділянка I характеризує неповну зайнятість ресурсів, ділянка II – часткову зайнятість (одні галузі досягли повної зайнятості, інші – ні), ділянка III означає повну зайнятість ресурсів.

Якщо сукупний попит (AS) збільшиться в рамках стану неповної зайнятості ресурсів (AS1 – AD2), то зростання цін не відбудеться, оскільки додаткова грошова маса буде покрита адекватним збільшенням об'єму виробництва (Y1 – Y2). В рамках часткової зайнятості ресурсів зростання сукупного попиту (AD2 – AD3) викличе помірну інфляцію (P1 – P2). Автори концепції вважають її допустимими, оскільки вона стимулює зростання об'єму виробництва, в тому числі до досягнення стану повної зайнятості ресурсів (Y2 – Y1). Після досягнення стану повної зайнятості ресурсів будь-яке збільшення попиту (AD3 – AD4) викличе лише інфляцію, причому «справжню».

Наступні дослідження в цьому напрямку продовжував англійський економіст А. Філіпс (1914–1975). Свої дослідження він присвятив кореляційному зв'язку між динамікою номінальної заробітної плати і рівнем безробіття. Зв'язок між цими економічними категоріями виявився обернено пропорційним. Крива, що характеризує даний взаємозв'язок, в економічній теорії отримала назву кривої Філіпса. Згодом аналогічний взаємозв'язок був виявлений між динамікою інфляції та рівнем безробіття. При дослідженні було встановлено, що зростання безробіття в Англії на 2,5–3 % призводить до гальмування зростання цін та заробітної платні. Можна зробити висновок, що можливо позбутися безробіття, або принаймні зменшити його рівень, за рахунок прискорення темпів інфляції.

Наведена на рисунку 2 крива Філіпса (AB) свідчить про

наявність стабільної обернено пропорційної залежності між динамікою безробіття (U) і середньорічними приростами цін (ΔP): низький рівень безробіття супроводжується високим рівнем інфляції і навпаки.

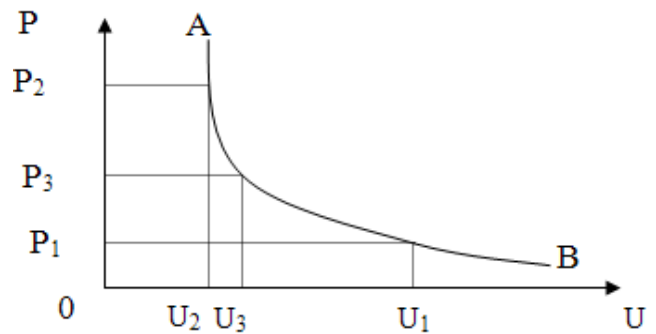

Рис. 2. Крива Філіпса

Значення кривої Філіпса та всіх інших аналогічних теоретичних конструкцій полягає в тому, що перед державою виникають чіткі орієнтири стосовно вибору принципів економічної політики. Суть цього вибору, виходячи з вищесказаного, полягає у наступному: хочете досягти стабільних цін – будьте готові до високих рівнів безробіття та падіння виробництва; якщо ж прагнете досягти високого рівня зайнятості, то слід очікувати посилення інфляційного тиску на економіку. Таким чином, інфляція в даному контексті розглядається як «відплата» за високий рівень зайнятості, а безробіття і спад у виробництві – це неодмінна плата за цінову стабілізацію.

Розглядаючи відповідність даної теорії та дійсності, слід зазначити, що як і всяка закономірність, крива Філіпса відображає лише найглибшу суть явища взаємозв'язку динаміки інфляції та рівня зайнятості. Емпіричні ж дослідження довели, що такий жорсткий взаємозв'язок між нормою безробіття та рівнем інфляції є не завжди. Яскравим прикладом цього є розвиток такого явища як стагфляція (stagflation) – одночасного росту безробіття та інфляції, злет якої відбувся у більшості країн Заходу в 1973–1975 рр. та 1978–1980 рр.

Також у розробку багатофакторної моделі виникнення інфляції великий внесок зробили країни, що розвиваються. Так, в латиноамериканському регіоні з його досвідом високої інфляції сформувалися теорії структурної інфляції. Вони розглядають інфляцію як наслідок диспропорційних процесів між галузями і секторами господарства, нееластичність пропозиції стосовно попиту, негнучкість цін у бік зниження [9, с. 54].

Висновки. Отже, дослідивши праці видатних вчених-економістів, ми можемо стверджувати, що зміни в світовій економіці вимагали нових поглядів щодо походження інфляційних процесів. Ці зміни були зумовлені посиленням процесів монополізації на ринках, державним втручанням в економіку, інтеграційними тенденціями в економіці. Все це призвело до того, що головний грошовий фактор інфляції (збільшення грошової маси) втрапив свої значення. З'явилися причини росту цін, які знаходились поза площиною грошових факторів. Такі явища, як монополістичні ціноутворення на ресурси, інфляційні очікування, динаміка зайнятості, структурні диспропорції в економіці стали ініціювати ріст цін незалежно від динаміки кількості грошей в обороті.

На підтвердження цього П. Самуельсон писав: «Грошова експансія є швидше результатом, ніж причиною загальної довготривалої інфляції, так як центральний банк і влада повинні в кінцевому результаті пристосовуватися до ситуації і не допускати безробіття та стагнації» [9, с. 74].

Таким чином, інфляція являє собою складне економічне явище, яке виникає у зв'язку з диспропорційним розвитком суспільного відтворення, механізмом розвитку якого

виступає сукупний попит і пропозиція, породжуючи два основні види інфляції – інфляцію попиту та інфляцію пропозиції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Агапова И.И. История Экономических учений. М.: Юристъ, 2000. 285 с.
2. Корнійчук Л.Я., Царенко Н.О., Поручник А.М., Титаренко Н.О. Історія економічних учень. Київ: КНЕУ, 1999. 564 с.
3. Фишер И. Покупательная сила денег. М.: Дело, 2001. 318 с.
4. Гальчицкий А. Теория грошей. Киев: Основи, 1998. 415 с.
5. Костіна Н.І. Гроші та грошова політика. Київ: НІОС, 2001. 224 с.
6. Фридмен М. Количественная теория денег. М.: Эльф-пресс, 1996. 131 с.
7. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег. М.: Гелиос АРВ, 1999. 351 с.
8. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег. М.: Прогресс, 1978. 494 с.
9. Мельник О.М. Інфляція: теорія і практика регулювання. Київ: Знання, 1999. 291 с.

СУТНІСТЬ ТА ПРИРОДА ПОХОДЖЕННЯ ІНФЛЯЦІЇ

© 2015

Т.В. Понедільчук, кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки підприємства, фінансів і фінансово-економічної безпеки

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Умань (Україна)

Ключові слова: інфляція; попит; пропозиція; економічне зростання; ціна; грошовий ринок.

Анотація: В статті визначається природа виникнення інфляції. Досліджено сутність поняття «інфляція» в процесі еволюції економічних поглядів. Встановлено, що головний грошовий фактор інфляції (збільшення грошової маси) втратив свої значення. З'явилися причини росту цін, які знаходились поза площиною грошових факторів. Узагальнено поняття «інфляція» як складне економічне явище, яке виникає у зв'язку з диспропорційним розвитком суспільного відтворення, механізмом розвитку якого виступає сукупний попит і пропозиція, породжуючи два основні види інфляції – інфляцію попиту та інфляцію пропозиції.

ESSENCE AND NATURE OF INFLATION ORIGIN

© 2015

T.V. Ponedilchuk, PhD (Economics), assistant professor of Chair “Enterprise economics, finance and financial and economic security”

Pavel Tychina Uman State Pedagogical University, Uman (Ukraine)

Keywords: inflation; demand; supply; economic growth; price; money market.

Abstract: The paper defines the inflation origin nature. The author studied the essence of the “inflation” concept in the process of economic views evolution and identified that the increase in money supply, the main monetary factor of inflation, has lost its values and the non-monetary reasons for the price growth have appeared. The author summarizes the “inflation” concept as a complex economic phenomenon which occurs in connection with the unbalanced development of social reproduction, the development mechanism of which is the aggregate supply and demand that creates two main types of inflation – the demand inflation and the supply inflation.